

YU ISSN 0027-8084
UDK 808.61./.62

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК САНУ

НАШ ЈЕЗИК

XXXIII/3—4

БЕОГРАД
2000

Digitized by Google

НАШ ЈЕЗИК

Књига XXXIII

Св. 3–4 (2000)

САДРЖАЈ

Грамматика и нормативистика

- Каже се: *СЕО ПОРЕД ЊЕ*, али не и: **УСТАО ПОРЕД ЊЕ*; зашто?
(МИЛКА ИВИЋ) 185
- О граматичко-семантичким проблемима исказа *стало ми је до некога / до нечега* (ЕГОН ФЕКЕТЕ) 188
- Белешке о категорији јединичности у српском језику
(БОГДАН Л. ДАБИЋ) 198
- Репартиција и конкуренција наставака генитива множине именица женског
рода са сугласничком скупином на крају основе
(БРАНИСЛАВ ОСТОЈИЋ) 204
- Суфикс *-иста/а* у српском стандардном језику (БОЖО ЋОРИЋ) 211
- О краћењу дужина првих компонената именичких сложеница у српском
језику (СТАНИМИР РАКИЋ) 236
- Лейлици* или *леј(ј)елица*? (За чвршће критеријуме нормирања)
(МИЛАН ШИПКА) 244
- Неједнаки облици једног глагола (*жвакајти/жвајтајти*) (АСИМ ПЕЦО) 254

Лексикологија и семантика

- Експресивна лексика у најновијем омладинском жаргону и у савременом
српском језику (социolingвистички аспекти употребе и развоја)
(СТАНА РИСТИЋ) 257
- Ошћи до кумине куће* (ПРВОСЛАВ РАДИЋ) 273

Историја књижевног језика

- Настанак и структура српског књижевног језика (БРАНКИЦА ЧИГОЈА) 279

Етимологија и ономастика

- Приче* (НЕДЕЉКО БОГДАНОВИЋ) 295

Прикази

- Данко Шипка, *Основи лексикологије и сродних дисциплина*
(ДАРИНКА ГОРТАН-ПРЕМК) 301
- Правопис српскога језика – Приручник за школе*
(МИРОСЛАВ НИКОЛИЋ) 307
- Иван Клајн, *Лингвистичке студије* (Партенон, Београд, 2000)
(БОРЂЕ ОТАШЕВИЋ) 318
- Ранко Бугарски, *Лица језика (социolingвистичке теме)*
(ВЛАДО ЂУКАНОВИЋ) 321

<i>Симпозиј о босанском језику и поводом њега</i> (БРАНИСЛАВ БРБОРИЋ)	326
Из савремене руске србистике (В. П. Гудков, <i>Славистика. Србистика.</i> Москва, МГУ, 1999) (СРЕТО ТАНАСИЋ)	333
О <i>Речнику</i> Милоша Московљевића (ЕГОН ФЕКЕТЕ)	338
Отворена књига (Милан Шипка, <i>Зашто се каже?</i> , Популарна лингвистика 3, ЦПЛ Београд / Прометеј, Нови Сад 1998, 272) (БРАНКИЦА ЧИГОЈА)	343
Библиографија	
Библиографија радова из морфологије и творбе речи (1950–2000) (МИЛИЦА РАДОВИЋ-ТЕШИЋ и ВЕСНА ЛОМПАР)	345
Прилози	
Видови диференцијације између говора и књижевнојезичке норме (БЛАЖО МИЛИЋЕВИЋ)	381
Нове и незабележене речи — грађа (II) (ЂОРЂЕ ОТАШЕВИЋ)	387

МИЛАН ШИПКА
(Сарајево)

ЛЕТИЛИЦА ИЛИ ЛЕТ(Ј)ЕЛИЦА? (За чвршће критеријуме нормирања)

Анализирајући, с нормативнога становишта, ликове *лейтилица* и *лејтелица* (ијек. *лејјелица*), аутор констатује да није било ни потребе, а ни озбиљних разлога, да се, супротно свим досадашњим правописним нормативима, у *Правопису српскога језика* Матице српске (1993) облик *лейтилица* прогласи стандардним. У раду се такође указује и на потребу изграђивања чвршћих критеријума нормирања како би се избјегло произвољно мијењање норме.

1.0. У *Правопису српскога језика* Матице српске (1993), у т. 68 д, на стр. 134. ијекавског издања, као и у рјечничком дијелу истога дјела (стр. 405 б), поред ликова *лејјелица* (ијекавски) и *лејтелица* (екавски) нормиран је и лик *лейтилица* (једнако у оба изговора, ијекавском и екавском). С обзиром на досадашњи став наших нормативаца, то је новина, коју састављачи *Правописа 1993* образлажу и поткрепљују одређеним аргументима. Ваљаност тих аргумената посебно ћемо размотрити. Прије тога осврнућемо се на статус ликова *лејтелица/лејјелица* и *лейтилица* у ранијим правописним приручницима, граматицама, рјечницима књижевног језика и језичким савјетницима.

1.1. *Правопис 1960*, у ћириличком издању, на стр. 403 а, биљежи само ликове *лејтелица* (ек.) и *лејјелица* (ијек.). Тако је и у латиничком издању тога дјела (стр. 416 а). Правописни нормативи који су претходили заједничком *Правопису 1960* такође доносе само ликове *лејтелица/лејјелица*. *Белић 1950*, додуше, ни у правилима ни у рјечничком дијелу нема те лексеме, али у *Боранића 1951*, који је био у службеној употреби на хрватском подручју, стоји *лејјелица* (стр. 132 ц). Тако је и у *Вуковића 1949*, на подручју БиХ (в. стр. 122 б). Сви наши досадашњи правописни нормативи, дакле, узимају као стандардне само ликове *лејтелица* (ек.) и *лејјелица* (ијек.). Ни актуелни правописи остала два новоштокавска језичка стандарда, хрватског (*Бабић-Финка-Мозиш 2000*, 273 а) и бошњачког (*Халиловић 1996*, 313 а) не одступају од тога става. Једино састављачи *Правописа 1993* мијењају норму и проглашавају лик *лейтилица* правилним у оба изговора.

1.2. Треба имати на уму да ово питање није примарно ортографско, него граматичко, па је стога потребно видјети шта о стандардно-

сти ликова *летѝлица/летѝјелица* и *летѝлица* кажу граматичари и утврдити који се од њих уклапа у одговарајуће творбене моделе.

Наше двије најобухватније и најозбиљније граматике, *Маретић 1956* и *Стевановић 1964*, творбу ове изведенице уопште не помињу. Ни *Стианојчић-Појовић 1995* не кажу о томе ништа, мада се у поглављу о творби, под суфиксом *-лица* (у т. 309), наводи и тај творбени модел (*вршалица, грејалица, дробилица, мазалица, њрскалица*). Слично је и код хрватских граматичара (нпр. у *Приручној граматичкици 1979*, стр. 252).

Недостатак потребних елаборација у граматицама упућује нас на озбиљну граматичку анализу прије него што донесемо коначан суд о поступку састављача *Правойиса 1993*.

1.3. Рјечници нашег књижевног језика нису потпуно јединствени у прихватању ликова *летѝлица/летѝјелица* и *летѝлица*. Голема већина биљежи само ликове *летѝлица/летѝјелица*, старији (*Броз-Ивековић 1901*, према *Вуку 1898*) у облику с јотовањем: *лећелица*, а остали у нејотованом ијекавском: *летјелица*, или (и) екавском лику: *летѝлица* (*РЈАЗУ 1904–1910, Ристић-Канџга 1928, Бакојић 1936, РСАНУ 1981, Школски речник 1988, Московљевић 1990*). На другој страни, *РМС 1969*, за дивно чудо, наводећи само један примјер ексцерпиран из *Борбе 1966*, који је, сигурно, промакао пажњи лектора и коректора, прави семантичку разлику између ликова *летѝлица* и *летѝлица*, на тај начин што уз лик *летѝлица* (ијек. *летѝјелица*) веже два значења: „1. *ѝлица која издржава дуг летѝ*. — фиг. Та ријеч летјелица и та мисао летјелица! *Божич*. 2. *летѝлица*. — Хм, цепелин! Још онда је та ђаволска летјелица окренула Јовандеки памет. *Ћој*.“ (3, 195 а/б), а уз лик *летѝлица* само једно: „*авион, зракојлов и други који аѝарај за летѝње*. — Васионским пилотима требало је пуних пола сата да поново успоставе контролу над летилицом. *Б. 1966*“ (3, 196 а). То би значило да се апарат за летење може звати и *летѝ(ј)елица* и *летѝлица*, а птица или мисао која лети само је *летѝ(ј)елица*, никако *летѝлица*!?

Узгред буди речено, *Анић 1994*, на хрватској страни, има само лик са ијекавским рефлексом јата и само с једним значењем: „*letjelica* ž parava која leti *svemirska* —“ (422a). Лик *летѝлица* он уопште не биљежи.

Објашњење ликова и значења лексеме која је предмет наше расправе дато у *РМС*, без обзира и на то што се ту не ради о рјечнику стандардног него књижевног језика, захтијева такође темељиту расправу о стандардности различитих ликова те лексеме што се јављају у пракси.

1.4. За разлику од рјечника, језички су савјетници јединствени: сви сматрају лик *летѝлица* нестандартним и упућују на ликове *летѝлица/летѝјелица* као једино правилне (*Шийка 1975*, 192 и 351; *Палевић 1979*, 440 б; *Клајн 1981*, 66 б; *Стианић-Морачић 1981*, 337 б; *Клајн 1987*, 72 а; *Језички приручник 1991*, 238 а; *Клајн 1992*, 86 а). У неким од њих даје се и краће образложење:

„Тако ће према глаголу *ле̑и̑је̑ти* бити правилна именица *ле̑и̑је̑лица* (васионска летјелица и сл.), а не *ле̑и̑и̑лица*, како се често може чути, па и прочитати.“ (*Шийка* 1975, 192)

Упркос свему томе, *Правойс* 1993 нормира и лик *ле̑и̑и̑лица*.

2.0. Већ је на почетку речено да аутори овога нормативног приручника, који је на српском говорном подручју у службеној употреби, за свој поступак дају и стручно образложење. Они, у т. 68 d Правила, на стр. 134. ијекавског издања, кажу:

„...ријеч *ле̑и̑и̑лица* (у ек. и иј.) није утицај екавског и ијекавског некњижевног типа 'летити', 'желити', нити пак икавизам, него плод продуктивности завршетка *-илица* (*радилица*, *и̑редилица*), те јој не треба оспоравати правилност.“

И у Рјечнику уз правопис у истом издању, на стр. 405 а, стоји:

летилица, *летилиште* (и ријетко *летилац*), није од некъ. летити него системски правилна творба (продуктивност форманта *-ил-*, уп. *предилица*, *плетиља*); напоредне вар.: *летелица*, *летелиште*, *летелац* (избор према јез. осјећању); в. т. 68 d (*летилица*)“.

2.2. У датим објашњењима истиче се:

- 1) да лик *ле̑и̑и̑лица* није настао аналогизом (према *ле̑и̑и̑и̑и*),
- 2) да је то резултат системски правилне творбе и
- 3) „плод продуктивности завршетка *-илица*“, односно продуктивности

форманта *-ил-*.

Размотрићемо сваку од ових тврдњи посебно.

2.2.1. У својој великој граматици, М. Стевановић, опширно разлажући правила екавског и ијекавског изговора, указује, поред осталог, и на појаву икавских ликова уместо ликова с регуларним рефлексима *ћ* у основама неких глагола. С тим у вези он каже:

„73. Од значаја је указати и на непосредну употребу данашње вредности *ћ* и самогласника *и* у још неким случајевима оба књижевна изговора.“

а) Тако у глагола типа *во̑ље̑и̑и-волим*, *же̑ље̑и̑и-желим*, *сједје̑и̑и-сједим*, *мрзје̑и̑и-мрзим* у неким говорима, и ијекавским и екавским, имамо поремећено стање које по гласовним законима о променама вредности *ћ* (јата) не бисмо очекивали. Познато је да су глаголи овога типа са значењем стања у инфинитиву и од њега изведеним облицима имали *ћ*, а у облицима с презентском основном *и*, баш овако како је овде показано. Али, свакако по угледу на глаголе са самогласником *и* у обема основама, типа: *џа̑и̑и̑и̑и-џа̑и̑и̑им*, *моли̑и̑и-молим* — у многим глаголима с некадашњим *ћ* место његове данашње вредности у основи инфинитива, и у екавском и ијекавском наречју јавља се *и*, па место *висе̑и̑и* (ек.) и *висје̑и̑и* (јек.) у оба изговора чешће или искључиво имамо *виси̑и̑и*, место *до̑не̑и̑и* и *до̑ње̑и̑и* — *до̑ни̑и̑и*, место *кас̑не̑и̑и* и *ка̑ш̑е̑и̑и* — *кас̑ни̑и̑и*, место *мршаве̑и̑и* и *мршавље̑и̑и* — *мршави̑и̑и*, место *слабе̑и̑и* и *слабље̑и̑и* — *слаби̑и̑и*, место *оздраве̑и̑и* и

оздрављети — *оздравити* итд. Праву вредност Ћ имамо још у појединим старијим штокавским говорима, више екавским него ијекавским, а све распрострањенији су и у народу, а у књижевности исправнији облици са *и* и у основи инфинитива, иако се не може рећи да ни ијекавски говори који чине ужу основицу књижевног језика не знају и за друкчије облике...

б) Међутим, у неким млађим ијекавским говорима (у босанским, нпр.) с уопштавањем *и* и у облицима инфинитивне основе иде се и сувише далеко. Тамо се у народу говори и: *живити*, *волићи*, *мрзити*, *милићи*, *стиудити* итд. Баш та околност што ову особину налазимо у говорима Босне и Херцеговине (не наравно само у њима) говори да је њено ширење помогнуто суседством с икавским говорима. Али и на супрот томе што облике инфинитивне основе ових глагола срећемо и код појединих писаца, они се данас не могу сматрати књижевним.“ (Стевановић 1964, 87–88)

На појаву *и*-ликова умјесто ликова с регуларним рефлексима гласа Ћ (*e/je*) могла су, дакле, утицати три фактора: 1) глаголи VI врсте са самогласником *-и-* у обје основе, инфинитивној и презентској (тип *мислићи*), али и сами облици глагола с јатом у инфинитивној основи, а с презентском основом на *-и-* (тип *живјети-живи*); 2) сусједни икавски говори с нормалним *и*-рефлексима у основи тих глагола (*живићи*, *волићи* и сл.) и 3) бар у ијекавском изговору, облици глаголског придјева радног м. р. једине (*живио*, *волио* итд.). У сваком случају, ради се о аналошким појавама, од којих су неке прихваћене стандарднојезичком нормом, као нпр. *сједити* (поред *сједјети*) и *мрзити* (поред *мрзјети*) — у ијекавском изговору, или *мршавићи*, *слабићи* — у оба изговора, екавском и ијекавском, док се у већини случајева, гдје се с оваквим замјенама отишло „и сувише далеко“ *и*-ликови „данас не могу сматрати књижевним“, то ће рећи стандардним. Несумњиво је да у ову другу скупину иде и глагол *лејети/лејјети*, као и *лебдећи/лебдјети* и сл. Ниједан норматив *и*-ликове ових глагола у инфинитивној основи није прихватио као правилне, па се и изведенице *лејелица/лејјелица*, *лебделица/лебдјелица* у стандардном језику могу ослањати само на ликове с регуларним замјенама Ћ у основи: *лејети/лејјети* и *лебдећи/лебдјети*.

2.2.2 Састављачи *Правописа 1993* тврде да је лик *лејелица* правиан јер је резултат системски правилне творбе. Да видимо како стоји са системском правилношћу изведеница овога типа.

Прво што запажамо јесте да су све те именице изведене од глагола различитих врста (основа). Друго, све оне имају исти начин творбе: суфикс

-ица додаје се на облик глаголског придјева радног мушког рода једине с неизмијењеним крајњим *-л*: *бубати* — *бубал+ица* > *бубалица*, *йройаси* — *йройал+ица* > *йройалица*, *чачкаси* — *чачкал+ица* > *чачкалица*; *видјети* — *видјел+ица* > *видјелица*, *загорјети* — *загорјел+ица* > *загорјелица*, *изјесити* — *изјел+ица* > *изјелица*; *бушити* — *бушил+ица* > *бушилица*, *једрити* — *једрил+ица* > *једрилица*, *косити*

— *косил+ица* > *косилица*, *йовисити* — *йовисил+ица* > *йовисилица*, *снизити* — *снизил+ица* > *снизилица* итд. По томе ће, онда, у стандардном језику бити системски једино правилна творба: *лејтеи* — *лејтел+ица* > *лејтелица* (у екавском) и *лејтеји* — *лејтел+ица* > *лејтелица* (у ијекавском). Примјери већег броја лексема овакве системске творбе могу се наћи у Матешиневом обрнутом (одостражњем) рјечнику српскохрватског језика, међу којима је и *лејтелица* (Матешин 1965, 13). Не стоји, дакле, тврдња да је лик *лејтелица* резултат системски правилне творбе. Кад би било тако, како у том случају објаснити лик *лејтелица/лејтелица*? Ако се и узме да је најмањи заједнички садржалац завршетака свих ових изведеница *-ица*, што се онда, са становишта језичке синхроније сасвим нормално, узима као посебан суфикс, који се додаје на инфинитивну основу (*Стианојичић-Појковић* 1995, 135; *Приручна граматика* 1979, 248, 251, 252; *Бабић* 1986, 135, 156), не може се закључивати да је правилно и *лејтелица/лејтелица* и *лејтелица*, јер самогласници *е* и *и* претходе суфиксу и припадају основи. Основа је, дакле, оно према чему се ваља равнати, а то је у овом случају *лејте+ица* > *лејтелица* (ек.) и *лејте+ица* > *лејтелица* (ијек.).

2.2.3. Ни трећа тврдња: да је наставак оваквих изведеница — узели га ми као завршетак *-илица* или као формант *-ил-*, који, заправо, припада облику од кога се изводи суфиксом *-ица*, свеједно — продуктиван, не одговара потпуно стварности. Прегледом лексема тога творбеног типа у већ поменутом Матешиневом обрнутом рјечнику српскохрватског језика (Матешин 1965, 11–14), утврдили смо да су најпродуктивнији завршеци на *-ал+ица* (тип *бубалица*), потом слиједи завршетак *-ил+ица* (тип *дробилица*), па на крају *-ел+ица* (тип *изјелица*). Тако је и у *Образном речнику српскога језика* (Николић 2000, 209–214). Чак ако е узме у обзир и чињеница да су именице овог типа чешће са завршетком *-ил+ица* него *-ел-ица*, без обзира на то што та разлика није тако велика као у односу на оне с наставном *-ал-ица*, које су много бројније, то је доказ да је лик *лејтелица* аналошка појава, а не резултат системски правилне творбе. Насупрот томе, лик *лејтелица/лејтелица* уклапа се у стандардне творбене моделе, о чему свједочи и *Бабић* 1986, који, у т. 586, на стр. 157, међу осталим именицама овога типа наводи и изведенице *лејтелица* и *лебдјелица*, истичући на другом мјесту, у т. 599, на стр. 162, уз објашњење суфикса *-илица*, слједеће:

„Мјесто *лебдилица*, *лејтелица* нормалније је *лебдјелица*, *лејтелица*, а *видјелица* се не јавља у лику *видилица*.“

На појаву лика *лејтелица* могао је утицати и нестандардни облик инфинитива *лејити*. Није јасно зашто ту могућност састављачи *Правойиса* 1993 априори одбацују.

При нормирању лика *лејтелица*, аутори *Правойиса* 1993. ослањали су се, вјероватно, на елаборацију Мирослава Николића (Николић 1974). Ту се, наиме, након примјера употребе обају ликова: *лејтелица* и *леј(ј)елица*, износе два могућа разлога појаве лика *лејтелица*, који

искаче из система. Прво су „разна превирања и међусобни утицаји глагола на -ћ- и глагола на -и- (исп., нпр. шумети : шумити, омршавити : омршавети, остарити : остарети, остарел итд.)“⁴, при чему „процес губљења многих облика на -ћ- ...није условљен само облицима презентске основе, него бројним односом глаголских основа на -ити, односно -(ј)ети“⁵. Друго је појава „перинтеграције која се запажа и код именица типа летелац (везилац ’онај који везе’ : вести, везао, везем, односно везилац ’везач’? : везати, везао вежем; перилац : прати, прао, перем; предилац : прести, прео, предем; тресилица : трести, тресао, тресем и сл.; исп. и спасилац : спасити, спасно, спасим, али и према спасти, спасао, спасем) и код именица типа летелица (везилица : вести, везао, везем, односно према везати, везао, вежем; предилица : прести, прео, предем ; тресилица : трести, тресао, тресем и сл.)“⁶.

Изнесени разлози су увјерљиви као објашњење појаве, али они не оправдавају проглашавање изведенице *лейтилица* стандардном. Суштинско је питање, наиме, може ли се изведени облик сматрати стандардним, ако је изведен од основе коју стандард одбацује (в. *Правопис 1993*, 405 а). Може ли се одбацити лик *лейици*, а прихватити изведеница *лейтилица* (<*лейтил+ица* или *лейи+ица*). Сматрамо да не може. Јер према стандардном *лей(ј)ети* правилан облик изведенице може бити само *лей(ј)елица*. И М. Николић, у другом чланку, посвећеном у основи истом проблему: *видилац/вид(ј)елац*, долази до истог закључка, па каже: „...сматрамо да би облике типа *вид(ј)елац* требало и надаље (или: засада, још увек) сматрати основним, стандардним, а оне на *-ицац* (*видилац*, *лейилица* и сл.) побочним, супстандардним“ (*Николић 1986*, 117).

Тај би се закључај у цјелини могао односити и на случај *лей(ј)елица/лейтилица*.

Дванаест година раније, међутим, исти је аутор имао друкчији став. У чланку о двојаком облику *лей(ј)елица/лейтилица*, он закључује: „Према томе, иако **Правопис српскохрватског књижевног језика МС-МХ** даје само облике *летелац*, *летјелац*, односно *летелица*, *летјелица*, не би требало да граматичар или лектор интервенише у случајевима јављања ликова једног, односно другог типа“ (*Николић 1974*, 124).

То може бити и знак сазријевања идеја о критеријумима нормирања, али у сваком случају упућује на потребу учвршћивања и објективизирања тих критеријума.

2.3. Кад се све што је речено о питању *лейтилица* или *лей(ј)елица* сабере, може се закључити да није било ни потребе нити озбиљних лингвистичких разлога да се лик *лейтилица* нормира, тј. да се прогласи стандардним и уноси у рјечнике, као што је *Образни речник српскога језика* (*Николић 2000*, 213 б). Насупрот томе, требало је оснажити досадашњу норму и уз то придружити и друге именице изведене од глагола *лейети/лейјети* (*лейелац/лейјелац*, *лейелици/лейјелици* и сл.), јер и ту у пракси влада право шаренило, о чему свједоче

примјери у рјечницима (*Риствић-Канџга 1928, Баковић 1936, РСМ 1969*). У том погледу може служити за углед стари, добри *Правопис 1960*, који доноси све те изведенице: *лејшелац/лејшјелац, лејшелица/лејшјелица, лејшлишије/лејшјелишије* (стр. 403 а ћириличног и 416 а латиничког издања). *Правопис 1993* лексеме *лејшелац/лејшјелац* и *лејшлишије/лејшјелишије* није уопште уврстио у рјечнички дио. Да не говоримо о томе како је требало уврстити и обрадити и лексему *лебделица/лебдјелица*, које нема ни у *Правопису 1960*. То би тек била корисна иновација, а не мијењање устаљене норме и проглашавање стандардним лика *лејшилица*. Јер тиме се, како би рекао М. Стевановић, отишло „и сувише далеко“, и то без претходних темељитих стандардолошких елаборација и вагања.

3.1. У вези с наведеним појединачним примјером мијењања устаљене правописне и граматичке норме, а он у *Правопису 1993* није усамљен, поставља се озбиљно питање досљедности у кодификацији, односно утврђивања критеријума нормирања, које би требало објективизирати како би се избјегло произвољно мијењање норми. Треба, поред осталог, преиспитати и став да су „лингвистичко-граматичке, поготово лекторске интервенције у творби речи често сувишне и непожељне“ (*Николић 1974, 124*). Значи ли то да под притиском „спонтаног језичког развика“ треба у стандарду признати и облике као што су *вршиоц, гледаоц, чииаоц, или радиона, сјаваона, учиона* и сл.?

3.2. Лингвиста нормативац има велику одговорност пред културном јавношћу за усмјеравање стандардног језика у цјелини и у појединостима. Као стручњак, он, наравно, има право да у научним часописима износи своје погледе и нуди нормативна рјешења. То није нити може бити спорно. Али кад се тај исти стручњак нађе у улози нормативца, он своја виђења не може и не смије наметати колективу као обавезујућу норму, поготово не у оним случајевима гдје постоје и друкчија виђења и предлози. Стога се свака промјена норме мора претходно подвргнути широкој и темељитој стручној расправи, па тек онда, уколико се нађе довољно разлога за то, доносити рјешења. У нормативним захватима, као и у кројачком послу, вриједи правило: *Тријути мјери, а једном сиједи!*

3.3. Посљедице једном донесене и озваничене норме, поготово ако се ради о промјени устаљеног и „уходаног“ правила, веома су озбиљне. Прво, тиме се у одређеној мјери дерогира ранија норма и обезвређују дотадашњи напори стручњака да својим савјетима утичу на подизање нивоа лингвистичког образовања и ширење језичке културе. Тако је у претходна три издања Клајновог *Речника језичких недоумица* стајала поука да је правилно само *лејшелица* (ек.) и *лејшјелица* (ијек.), а неправилно *лејшилица*, док се у четвртном издању, према нормама *Правописа 1993*, прихвата и тај лик (*Клајн 1997, 92 б*). И М. Дешић у свом правописном приручнику за школе дисциплиновано прихвата исто рјешење (*Дешић 1998, 189 а*). Друго, на тај се начин ствара утисак да норма може да се мијења зависно од слободне воље појединих нормативаца, па се тиме поткопава њен ауторитет. Треће, од-

ступањем од устаљених јединствених рјешења и стварањем великог броја дублета уноси се превише шаренила, које може резултирати увјерењем да је све правилно и дозвољено, па да стога норму, заправо, није потребно ни учити. Осим тога, промјена норме, кад се озваничи, повлачи за собом промјену стечених правописних навика великог броја писмених људи, а то се увијек доживљава и тешко и болно, теже него што се може и претпоставити. Зато норму треба мијењати само у изузетним случајевима, прије свега онда када је наметне сама пракса и када за то постоје озбиљни и убједљиви лингвистички разлози, каквих у нашем случају није било. При томе ће се морати утврдити чврсти критеријуми, укључујући и разраду обавезног поступка који се мора поштовати при сваком таквом нормативном потезу.

3.4. У иновацијама правописне норме здрав је принцип, преточен у гесло: *Не разграђивајти, него разрађивајти и дограђивајти*. То, практично, значи да треба тежити да се нормира оно што није нормирано, а што у пракси изазива колебања, тј. настојати да правописна правила буду што комплетнија, што систематичнија и што ближа потребама праксе, а не да се пажња и снаге нормативаца усмјеравају на измјену постојећих норми, од чега може бити више штете него користи.

ИЗВОРИ И ЛИТЕРАТУРА

- Анић 1994* Vladimir Anić, *Rječnik hrvatskoga jezika*. Drugo, dopunjeno izdanje. Liber, Zagreb, 1994.
- Бабић 1986* Stjepan Babić, *Tvorba riječi u hrvatskom književnom jeziku. Nacrt za gramatiku*, JAZU-Globus, Zagreb, 1986.
- Бабић-Финка-Могуш 1996* Stjepan Babić-Božidar Finka-Milan Mogaš, *Hrvatski pravopis*. 5. izdanje, Školska knjiga, Zagreb, 2000.
- Бакотић 1936* *Речник српскохрватског књижевног језика*. Израдио Др. Лујо Бакотић. Издање пишчево, Београд, 1936.
- Белић 1950* А. Белић, *Правопис српскохрватског књижевног језика*. Ново допуњено и исправљено издање, Просвета, Београд, 1950.
- Боранић 1951* Dr. D. Boranić, *Pravopis hrvatskoga ili srpskoga jezika*. Deseto izdanje, Školska knjiga, Zagreb, 1951.
- Броз-Ивековић 1901* *Rječnik hrvatskoga jezika*. Skupili i obradili Dr. F. Iveković i Dr. Ivan Broz, I-II, u Zagrebu, 1901.
- Вук 1898* *Српски рјечник истјумачен Њемачкијем и Латинскијем ријечима*. Скупио га и на свијет издао Вук Стеф. Караџић. Треће (државно) издање, исправљено и умножено. Биоград, 1898.
- Вуковић 1949* Dr Jovan Vuković, *Pravopisna pravila i uputstva za pisanje ije-kavskih glasovnih oblika, s pravopisnim rječnikom ijekavizama*, Svjetlost, Sarajevo, 1949.
- Дешић 1998* Милорад Дешић, *Правопис српског језика. Приручник за школе*. Треће, допуњено издање, Нијанса, Земун, 1998.
- Језички приручник 1991* Павле Ивић — Иван Клајн — Митар Пешикан — Бранислав Брборић, *Језички приручник*, Радио-телевизија Београд, Београд, 1991.
- Клајн 1981* Ivan Klajn, *Kako se kaže. Rečnik jezičkih nedoumica*, BIGZ, Beograd, 1981.
- Клајн 1987* Ivan Klajn, *Rečnik jezičkih nedoumica*. Drugo, prerađeno i dopunjeno izdanje, NOLIT, Beograd, 1987.

- Клајн 1992* Ivan Klajn, *Rečnik jezičkih nedoumica*. Treće, prerađeno i dopunjeno izdanje, NOLIT, Beograd, 1992.
- Клајн 1997* Ivan Klajn, *Rečnik jezičkih nedoumica*. Četvrto, prerađeno i dopunjeno izdanje, Čigoja štampa, Beograd, 1997.
- Лалевих 1979* М. С. Лалевих, *Српскохрватски у мом џеју. Наш љрвоуис*. Друго издање. „Зајечар“, Зајечар, 1979.
- Маретић 1963* Томо Марећ, *Gramatika hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika*. Treće, nepromijenjeno izdanje, Matica hrvatska, Zagreb, 1963.
- Маћешић 1965* Josip Matešić, *Rückläufiges Wörterbuch des Serbokroatischen*, Band 1, Lieferung 1, Otto Harrassowitz, Wiesbaden, 1965.
- Московљевић 1990* Др Милош Московљевић, *Речник савременог српскохрватског књижевног језика с језичким савешником*. Друго издање, Аполон, Београд, 1990.
- Николић 1974* Мирослав Николић, *Поводом двојаког облика једне изведенице*, Књижевност и језик, XXI/1, Београд, 1974, стр. 121–124.
- Николић 1986* Мирослав Николић, *О облицима видилац/вид(ј)елац*, Наш језик, XXVII/1–2, Београд, 1986, стр. 114–117.
- Николић 2000* Мирослав Николић, *Обраћни речник српског језика*, Матица српска, Институт за српски језик САНУ, Палчић (извршни издавач), Београд, 2000.
- Правоуис 1960* *Правоуис српскохрватског књижевног језика са љрвоуисним речником*, Матица српска — Матица хрватска, Нови Сад — Загреб, 1960.
- Правоуис 1993* *Правоуис српског језика*. Приредили Митар Пешикан, Јован Јерковић, Маго Пижурица, Матица српска, Нови сад, 1993.
- Приручна грамајика 1979* *Приручна gramatika hrvatskoga književnog jezika*, Školska knjiga, Zagreb, 1979.
- Ристић-Кангрга 1928* *Речник српскохрватског и немачког језика*, други део: српскохрватско-немачки. Израдили Дг. phil. Светомир Ристић и Јован Кангрга, Издавачка књижарница Рајковића и Ђуковића, Београд, 1928.
- РЈАЗУ 1904 — 1910* *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*. Na svijet izdaje Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, dio VI, Zagreb, 1904 — 1910.
- РМС 1969* *Речник српскохрватског књижевног језика*. Књига трећа, МС-МХ, Нови Сад — Загреб, 1969.
- РСАНУ 1981* *Речник српскохрватског књижевног и народног језика*. Књига XI, САНУ, Београд, 1981.
- Станић-Морачић 1981* Milija Stanić i Damijan Moračić, *Jezičko-pravopisni savetnik*, Rad, Beograd, 1981.
- Станојчић-Појовић 1995* Живојин Станојчић — Љубомир Поповић, *Грамајика српског језика. Уџбеник за I, II, III и IV разред средње школе*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 1995.
- Стевановић 1964* М. Стевановић, *Савремени српскохрватски језик (грамајички системи и књижевноејезичка норма)*. Књ. I: Увод, Фонетика, Морфологија, Научно дело, Београд, 1964.
- Халиловић 1996* Senahid Halilović, *Pravopis bosanskoga jezika*, Прерод, Сарајево, 1996.
- Шипка 1975* Milan Šipka, *Jezički savjetnik*, Svjetlost, Sarajevo, 1975.
- Школски речник 1988* Mirjana Jocić — Vera Vasić, *Školski rečnik standardnog srpsko-hrvatskog/ hrvatskosrpskog jezika*. Knjiga prva, Zavod za izdavanje udžbenika u Novom Sadu — Institut za južnoslovenske jezike Filozofskog fakulteta u Novom Sadu, Novi Sad, 1988.

S u m m a r y

*Milan Šipka**LETILICA OR LET(J)ELICA?*

This paper is a normative linguistic account of the forms *letilica* and *let(j)elica* (both means 'aircraft') as well as other formations derived from the verb *let(j)eti* 'to fly'. After elaborate and careful analysis the author concludes that there was no ground for the *Matica srpska* (1993) manual of orthography to contradict the previous orthographic and sanction the ikavian (i.e. not ijekavian or ekavian, which are allowed in the standard) form *letilica* in the standard Serbian language. The author finally argues for more consistent normative linguistic criteria which would prevent inconsistent changes of the Serbian orthographic norm.